

Könyvbemutató előadás Rab Gusztáv regényeiről

Rab Gusztáv (Sárospatak, 1901–Dreux, 1963) életének és munkássága második korszakában (1950–1963) írt három regényét (*Utazás az ismeretlenbe*, *Kleopátra tükre*, *Szent Optika*) mutatták be 2021. szeptember 29-én a Budapest XII. kerületi Hegyvidéki Kulturális Szalon [Szalonegyetem](#) című sorozatában.

A megjelenteket Mészáros Komáromi Regina, a Hegyvidéki Kulturális Szalon munkatársa köszöntötte.

A regényeket előadás keretében a sajtó alá rendező, Tüskés Anna, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet tudományos munkatársa mutatta be. A regényekből részleteket olvasott fel Hajtó Aurél színész, rendező.

Rab Gusztáv életének és írói munkásságának bemutatását a Hegyvidéki Kulturális Szalonban az is indokolta, hogy az író 1943-tól 1958-as franciaországi emigrációjáig a XII. kerületi Székács utca 17-ben lakott, valamint aktualitást adott az eseménynek, hogy a 2021 szeptemberében megjelent *Szent Optika* és *Patak rózsája* című regények megjelenésével (s.a.r. Tüskés Anna, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2021.) befejeződött a szerző regényeinek kiadása a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött hagyatékából. Az utolsó kötet két kisregényének irodalom- és esztétörténeti jelentőségét növeli, hogy a 20. századi magyar prózában viszonylag ritkán tematizálódik a spiritualitás, a vallási gondolat, azon belül a felekezeti problematika. A csodákat és a vallásosság legtöbb formáját üldözték az 1950-es évek Magyarországon. A vallási tematika tabuizált volt az irodalomban az 1950-es években. A *Szent Optika* az egyetlen regény a 19–20. századi magyar irodalomban, amely feldolgozza a 17. századi kassai vértanúk témáját. Rab úgy ábrázolja az évszázadokkal korábbi eseményeket, hogy közben reflektál a magyarországi társadalom minden rétegét átformáló közelmúltbeli eseményekre.

Míg a 2019-ben megjelent [Utazás az ismeretlenbe](#) című regénynek volt már [bemutatója](#), a 2020-ban kiadott *Kleopátra tükre* című kisregényről most hallhatott először a nagyközönség. Az 1960 körül keletkezett mű cselekménye 1944 késő őszen–telén és 1945 elején játszódik Budapesten, amikor a szovjet hadsereg Budán északról nyomul előre, és fokozatosan elfoglalja a Hárshegyet. Szereplői a Szép Ilonka kocsmá vendéglősei, a borát a németektől és a szovjetektől egyaránt féltő sváb Hofbauer Vilmos, akit mindenki Wili Vetternek hív, és felesége, Szép Ilonka, Mikefalvy Lóránt tanfelügyelő, valamint a Magyar Királyi Állami Elmegyógyintézet orvosai és a kiskapun kijáró néhány betege. Az ápolási feladatokat Vincés nővérek látják el. Az ápoltak közül hárman játszanak kiemelkedő szerepet a cselekményben, mindannyian felvett nevekkal: Shakespeare *Antonius és Kleopátra* című drámája szereplőinek nevét viselik. Morvay Ödön főorvos külső megjelenését bizonyosan Oláh Gusztáv (1857–1944) ihlette, aki 1881-től a lipótmezei, majd 1889-től az angyalföldi elmegyógyintézetben dolgozott. 1910-től a lipótmezei elmegyógyintézet igazgató főorvosa volt, 1925-ben ment nyugdíjba. A regény történelmi háttérét Budapest ostroma adja, ami a második világháború második leghosszabb ostroma volt. Hitler nem járult hozzá Budapest nyílt várossá nyilvánításához, így került sor a hosszú és véres, háztól házig tartó katlancsatára. A két városrész szenvedésének mértéke jelentősen különbözött: míg Pest két hét alatt felszabadult, Budán két hónapig folytak a harcok.

Az ostromnak a műben ábrázolt fő motívumai a bombázások, a fokozódó élelemhiány, a kivégzések, a „zsidó villák” kiigénylése, a német remény, hogy nehézből atombombát

tudnak gyártani, és megfordíthatják a háború kimenetelét, a mindenféle órát elrekviráló és bármilyen korú és állapotú nőt megerősztoló orosz katonák, az ágyúk vontatására kihajtott környékbeli lakók és intézeti betegek. A regény tematizálja a zsidóüldözést, és több nyilas alakot is felvonultat. A négy nyilas figurát Rab durva és kegyetlen kispolgárokként ábrázolja, akik csak ittas állapotban képesek elviselni az ostromot és a sorozatos kivégzéseket.

Morvay professzor szobájába visszavonulva, három kedvenc költője – Catullus, Blake és Rimbaud – műveit elemezve tölti óráit. Máskor aktuális betegeinek kórképét elemzi. Az élet napi problémáival – nincs ennivaló, kitört ablaküvegek pótlása, betörtek a kapun a németek, a zsidó betegek névsorának kiadása – többször rátörő Miska doktor kérdéseit elhárítja, és végrendeletszerűen mondja el neki, milyen irányban kell majd folytatni a kutatásokat. A főorvos azonban mindvégig tudatában van az eseményeknek: a háborút és az ostromot a beteg emberi elme következményeként értelmezi, „az agyhigiéna fogyatékoságának tekinti”. Többször előkerül a Morvay és az alorvosa közötti beszélgetésekben az a filozofikus kérdés, hogy az ápoltak-e vajon a valódi betegek, vagy a háborút és szenvedést okozó „kinti” emberek.

A traumatikus történelmi helyzet leírásába az elbeszélő számos ponton humort és iróniát vegyít, ilyen például a végsőkig csak a borát féltő sváb kocsmáros ábrázolása, aki nem tud helyesen magyarul.

Az ostrom- és pincenaplók, vallomások, visszaemlékezések mellett számos fikciós irodalmi mű, köztük több regény dolgozta fel Budapest ostromát. Közülük Déry Tibor *Alvilági játékok* című novellafüzére (1946), Tersánszky Józsi Jenő *III. Bandika a vészben* és *Egy kézikocsi története* című két regénye (1947, 1949), valamint Karinthy Frigyes *Budapesti tavasz* (1953) című irányregénye a legismertebb.

A regény másik irodalmi kontextusa az elmeógyógyintézetbeli életet ábrázoló művek csoportja. A magyar irodalomban ennek a témának Rab regényének keletkezési idejében már több mint fél évszázados hagyománya volt, kezdve Csáth Géza munkásságával. A tematika ábrázolása, megközelítése háromféle módon történhet: az orvos szempontjából, a beteg szemszögéből vagy egy külső szemlélő nézőpontjából. Az 1961-ben lezárt Rab-regény kortársai közül a legközelebb Benedek István *Aranyketrec: Egy elmeosztály élete* című 1957-ben kiadott regénye áll, amelyben az 1952 és 1957 között általa vezetett intaházai munkaterápiás elmeógyógyintézet életét, tapasztalatait írta meg.

[Tüskés Anna](#)